

Visuomenės institucijų reitingas: mokinių nuomonė

Tomas Stulpinas

Šiaulių universitetas

Mokinio sąveika su socialine aplinka daro poveikį jo jausmams, protui ir veiklai. Lietuvos ir tarptautinė pedagoginė mintis domisi visuomenės institucijų įtaka jaunajai kartai.

Vakaruose atliekama daug šios įtakos tyrimų, pavyzdžiui, EUROBAROMETRAS, įvairių politinės socializacijos skalių taikymas. Vaiką kaip visuomenės dalį jo aplinkoje tiria Berlyno Humbolto universiteto prof. U. Mielke. Jos knyga išversta į lietuvių kalbą [6].

Lietuvoje vykdomas tarptautinis TIMSS moksleivių, jų veiklos, nuostatų ir šeimų edukacinės aplinkos tyrimas, taip pat tarptautinė visuomenės mokslų mokyklose studija CIVIC bei „Žingsnis po žingsnio“ (*Step by Step*) programa.

Šeimos vaidmenį tyrė Z. Bajoriūnas, K. Miškinis, J. Uzdila. Mokytojo asmenybės įtaką ir darbo ypatumus yra aptaręs K. Poškus. Klasės bendruomenės, mažųjų grupių vaidmenį atskleidžia A. Šerkšnas, M. Barkauskaitė, V. Savickytė. Pastaraisiais metais mokslininkų dėmesio sulaukia religijos ugdomasis vaidmuo (S. Dzenuškaitė, P. Puzaras).

Moksliniai tyrimai apima ne tik paskirus visuomeninius veiksmus, bet ir jų visumą. Holistiniu aspektu (*holos* – gr. visas) socialines institucijas aptarė S. Šalkauskis. Jis skyrė ugdymo veiksmus, kylančius iš prigimties (šeima, valstybė ir bažnyčia), kylančius iš paskirties (ugdomosios įstaigos, jaunuomenės ugdymosi organizacijos) ir atsitiktinius (šei-

mos dalyviai, draugai, tėvų namai, apylinkė, tėviškė, tėvynė, tauta, kultūra ir jos organizuotos lytys – spauda, radijas, teatras ir kt.), taip pat gamta, klimatas.

J. Vaitkevičius aptaria socialinės srities sudedamųjų dalių visumą: šeimą, švietimo sistemą, mokytoją ir socialinį pedagogą, gretutinio švietimo visuomenines institucijas, visuomenės informavimo priemones, kultūrinę aplinką, mažąsias grupes, globos ir rūpybos institucijas.

Mokyklos atvirumą visoms opiausioms vietinėms bendruomenės ir valstybės problemoms, mokyklos ir namų, mokyklos ir visuomenės ryšius akcentuoja Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ir bendrosios programos.

Lietuvos edukologai nepakankamai tyrinėja socialinių institucijų visumos įtaką šiandieniniam mokiniui, paskiroms jų grupėms. Mažai nagrinėti moksleivio požiūris į pagrindinius visuomeninius veiksmus, socialinių institucijų skiriamieji bruožai ir jų poveikio dinamika istoriniu šalies nepriklausomybės įtvirtinimo, ugdymo reformos laikotarpiu.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti mokinių požiūrį į pagrindinių socialinių institucijų visumą.

Tyrimu sprendžiami tokie **uždaviniai**:

1. Gauti kuo daugiau duomenų.
2. Išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina įvairių socialinių veiksmų įtaką jiems.
3. Palyginti įvairių respondentų grupių nuomones.

4. Nustatyti paskirų visuomenės institucijų būdingus skiriamuosius bruožus.

5. Atskleisti socialinių veiksnių vaidmens dinamikos tendencijas.

6. Paaiškinti gautus rezultatus ir formuluoti išvadas apie galimas ugdymo programas.

Tyrimo metodika

Mokslinės literatūros studijos, autoriaus žvalgomieji tyrimai padėjo išskirti šešias artimiausias ir svarbiausias mokiniui socializacijos institucijas.

1. BAŽNYČIA: religinis mokymas, kunigai, vienuoliai, tikybos pamokos, bažnyčios tarnai.

2. MOKYTOJAI: pradinė klasių mokytoja, klasėje ir mokykloje dirbantys dalykų mokytojai, auklėtojai.

3. ŠEIMA: tėvai, broliai, seserys, seneliai.

4. KLASĖ: mokinio klasės bendruomenė.

5. DRAUGAI: artimiausi kiemo, kaimo, mokyklos, klasės bičiuliai, mikrogrupės.

6. VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONĖS: laikraščiai, žurnalai, radijas, televizija, knygos (toliau – žiniasklaida).

Pasaulietinės bendrojo lavinimo mokyklos pirmųjų – dvyliktųjų klasių moksleiviams 1996 m. spalio – 1997 m. kovo mėnesiais bu-

vo pateikta uždara anoniminė anketa. Pirmųjų klasių mokiniai apklausti 1997 m. kovo mėnesį.

Anketinei apklausai organizuoti buvo pasitelkti 78 pagalbininkai – mokytojai. Pagalbininkai buvo instruktuoti, ir tyrimas vyko pagal bendrą metodiką. Respondentai buvo kviečiami padėti mokslininkams ir atvirai pasakyti savo nuomonę.

Pagrindinis klausimas mokiniams buvo toks: „KAS TAU DARO DIDŽIAUSIĄ ĮTAKĄ?“ ir papildomas: „Kieno nuomonės Tu labiausiai paklausytumei?“

Tyrėjas pateikdavo šešių socialinių institucijų sąrašą ir paaiškindavo kiekvienos turinį. Respondentui reikėjo pagal svarbumą jam pažymėti institucijų eilę – nuo 1 (visų svarbiausios) iki 6 (mažiausios svarbios). Mokiniai taip pat lapelyje užrašydavo mokyklos pavadinimą, klasę, lytį (berniukas ar mergaitė, jei norėdavo – savo vardą), anketos užpildymo datą.

Po apklausos tyrėjas surinkdavo lapelius ir vėliau kiekvieną anketos atsakymą įvertindavo šešių balų sistema. Institucijai paskirta pirmą vietą buvo vertinama 6 balais, antra – 5, trečia – 4 t. t. Tyrėjas sudarydavo klasės mokinių atsakymų įvertinimo suvestinę (1 lentelė).

1 lentelė. Akmenės rajono Ventos vidurinės mokyklos 3^a klasės mokinių atsakymų įvertinimas (tyrė mokyt. D. Danusevičienė)

Institucijos	Mergaitės (7)							Berniukai (9)							Iš viso (16)	Vieta				
	Balai							Balai												
Bažnyčia	2	1	1	3	3	3	4	17	1	1	4	3	6	1	1	2	2	21	38	VI
Mokytojai	6	6	6	6	6	6	6	42	5	5	6	6	4	6	6	6	6	50	92	I
Šeima	4	2	3	5	2	5	5	26	6	6	5	2	5	4	5	4	5	42	68	II
Klasė	1	3	4	2	1	2	3	16	2	4	3	4	2	3	4	3	1	26	42	IV
Draugai	3	4	2	4	4	1	2	20	3	2	1	1	3	2	2	1	4	19	39	V
Žiniasklaida	5	5	5	1	5	4	1	26	4	3	2	5	1	5	3	5	3	31	57	III
Iš viso	21	21	21	21	21	21	21	147	21	21	21	21	21	21	21	21	21	189	336	

Jei respondentai suranguodavo 4 ar mažiau institucijų, pakeisdavo tyrimo metodiką (kelioms institucijoms skirdavo tą pačią vietą), anketos buvo išimamos ir duomenys į suvestines neįtraukiami.

Tyrimas vyko 4 didžiųjų Lietuvos miestų ir 22 rajonų 71 bendrojo lavinimo mokyklos (6 pradinių, 18 pagrindinių, 47 vidurinių) 391 klasėje. Iš viso buvo apklausti 6186 mo-

kiniai. Respondentai buvo suskirstyti pagal klases (I–XII), kiekviena klasė – pagal lytį (mergaitės–berniukai), pagal gyvenamąją vietą (kaimas–miestas). Gyvenamosios vietos kriterijus buvo vyraujantis gamybos pobūdis, t. y. žemės ūkio ar nesusijusi su juo gamyba.

Respondentų pasiskirstymas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Respondentų sudėtis

Klasė	Mergaitės			Berniukai			Gyvenamoji vieta		Iš viso respondentų
	Kaimo	Miesto	Iš viso	Kaimo	Miesto	Iš viso	Kaimas	Miestas	
I–IV	157	512	669	170	469	639	327	981	1308
V–IX	654	1340	1994	657	1162	1819	1311	2502	3813
X–XII	128	521	649	87	329	416	215	850	1065
Iš viso	939	2373	3312	914	1960	2874	1853	4333	6186

Respondentų sudėtis rodo, kad tirti buvo mokiniai, išsibarstę teritoriniu požiūriu (kaimas–miestas), skirtingo amžiaus (I–XII klasės) ir lyties (mergaitės–berniukai). Tiriant neapsiribota viena mokykla, miestu ar rajonu, bet stengtasi sudaryti visiems vienetais lygias galimybes patekti į lizdinę imtį.

Pedagoginiai reiškiniai daugiausia yra stochastinio pobūdžio, todėl siekiant atskleisti bendras tendencijas apklaustas pakankamai didelis skaičius respondentų. Taigi galima tikėtis, jog tirtos atrankinės mokinių visumos nuomonė atitinka visos visumos struktūrą.

Gausūs duomenys buvo apdorojami pritaikant statistinį tyrimą. Bendriausioms tendencijoms nustatyti taikyta moda (žr. 4 lentelę), skaičiuoti procentai.

Objekto požymio matmenys, būdingi visai vienetų masei, išreikšti vidutiniu dydžiu

(\bar{x}). Vidurkis, nukrypdamas nuo atskirų požymių dydžių, atskleidė bendrą požiūrio į visuomenės institucijas tendenciją.

Visi tos rūšies objektai, kuriuos apibūdina vidurkis, buvo iš anksto suskirstyti į kokybinių požiūriu vienodas grupes, t. y. vidurkių metodas tiesiogiai siejamas su grupavimo metodu (žr. lenteles).

Vidurkis parodė tipines socialinių institucijų poveikio mokiniams tendencijas. Nors paskirų institucijų ir respondentų grupių vidurkis panašus arba net vienodas, dažnai yra gautas iš skirtingų požymio dydžių.

Siekiant tiksliau apibūdinti tiriamus reiškinius, reikėjo išmatuoti požymio sklaidą. Todėl buvo skaičiuojamas vidutinis nuokrypių nuo vidurkio kvadratas (dispersija – σ^2), variacijos koeficientas (v). Taip pat taikytas

suderinamumo kriterijus chi kvadratas (χ^2) su 5 laisvės laipsniais, 95% patikimumu. Skirtumas tarp tirtų reiškinių absoliučių dažnių statistiškai reikšmingas, kai $\chi^2 \geq 11,07$.

Tyrimo rezultatai

Bendros tendencijos

Visų I–XII klasių 6186 respondentų vertinimu, pagal vidutinį dydį socialiniai institutai išsidėsto taip:

1. Šeima.
2. Draugai.
3. Mokytojai.
4. Klasė.
5. Bažnyčia.
6. Žiniasklaida.

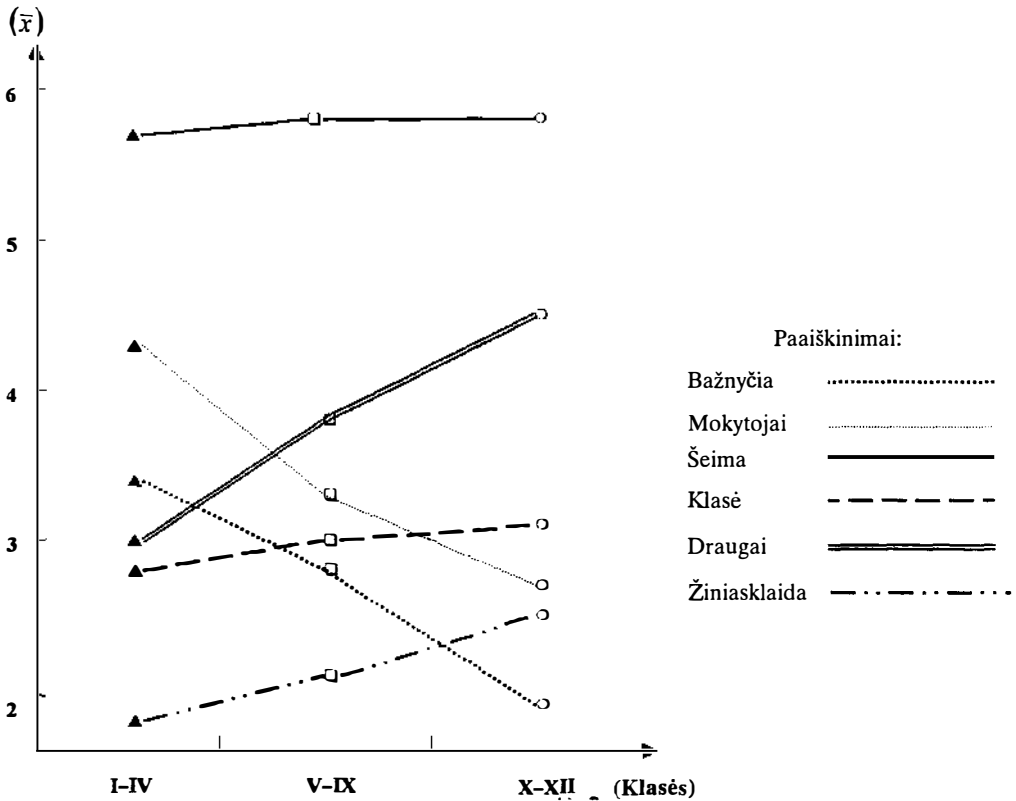
3 lentelė. *Pagrindiniai statistinio tyrimo duomenys*

Klasės, matmuo	Institucija						
		Bažnyčia	Mokytojai	Šeima	Klasė	Draugai	Žiniasklaida
I–IV klasės	$\bar{\chi}$	3,275	4,382	5,569	2,927	2,946	1,901
	σ^2	2,556	1,408	0,759	1,158	1,777	1,541
	v	48,811	27,071	15,645	36,773	45,241	65,305
V–IX klasės	$\bar{\chi}$	2,876	3,332	5,699	3,029	3,777	2,287
	σ^2	2,645	1,788	0,611	1,292	2,066	2,073
	v	56,552	40,123	13,716	37,530	38,061	62,962
X–XII klasės	$\bar{\chi}$	2,095	2,794	5,684	3,214	4,476	2,737
	σ^2	1,939	1,444	0,579	1,359	1,295	2,027
	v	66,478	43,005	13,385	36,269	35,428	52,012
Iš viso I–XII klasės	$\bar{\chi}$	2,826	3,462	5,669	3,039	3,721	2,283
	σ^2	2,641	1,914	0,640	1,283	2,099	2,019
	v	57,508	39,968	14,107	37,275	38,932	62,247

Vidutinis kvadratinis nuokrypis (dispersija) ir variacijos koeficientas atskleidžia skirtingus institucijų balų svyravimus. Aukščiausiais balais ir vieningiausiai mokiniai vertina šeimos nuomonę. Respondentų nuomonė palyginti vieninga ir dėl klasės bendruomenės

poveikio, nors vidutinis dydis nėra aukštas. Kitų institucijų bendras vertinimas labai išsisklaidęs, t. y. respondentų nuomonių skirtumai yra dideli.

Grafiškai institucijų vertinimo tendencijos atrodo taip:

Pav. *Institucijų vertinimo tendencijos*

Įvairaus amžiaus mokinių gyvenimo patirtis ir vertybinės nuostatos nėra vienodos. Todėl reikia diferencijuoti respondentus ir tada tyrinėti jų vertinimus (žr. 3, 4 lenteles).

Visuomenės institucijų reitingas pagal jų vietą kiekvienoje tiriamųjų klasėje ir vidutinį dydį parodytas 4 lentelėje.

Ryškiausia nuomonių vienybė pastebima X–XII klasėse. Panašų požiūrį į visas šešias institucijas rodo jų reitingo vieta klasėje ir vidutiniai dydžiai. Suderinamumo kriterijus nerodo esminių skirtumų tarp klasių (minimalus $\chi^2 = 0,773$, maksimalus $\chi^2 = 10,786$).

Vidurinėse, o ypač žemesnėse, klasėse respondentų nuomonės gana ryškiai skiriasi. Tai

rodo visi statistinio tyrimo parametrai (moda, vidutiniai dydžiai, dispersijos, variacijos koeficientai ir chi kvadratai). Visais matmenimis nėra esminių skirtumų tarp VII ir VIII klasių respondentų. Lyginant visų 6 institucijų vertinimus maksimalus chi kvadratas siekia 6,167.

Respondentų nuomonės suskyla į tris sąlygines grupes, iš esmės atitinkančias mokyklos pakopas. Klasių grupių sandūrose (IV–V, IX–X klasės) daugeliu parametru ryškėja nuomonių panašumai.

Toliau aptarsime mokinių nuomonę apie kiekvieną instituciją.

4 lentelė. Visuomenės institucijų reitingas (* vieta klasėje, ** vidutinis dydis)

Institucija Tiriamųjų klasė	Bažnyčia	Mokytoja(i)	Šeima	Klasė	Draugai	Žiniasklaida
I	3* 3,84*	2 4,09	1 5,48	4 2,93	5 2,75	6 1,91
II	4 3,10	2 4,70	1 5,47	5 2,91	3 3,25	6 1,57
III	3 3,45	2 4,53	1 5,46	4 2,89	5 2,80	6 1,87
IV	3 3,14	2 4,16	1 5,71	5 2,97	4 2,97	6 2,05
V	3 3,59	2 3,88	1 5,74	5 2,89	4 2,95	6 1,95
VI	4 3,08	3 3,47	1 5,71	5 2,97	2 3,62	6 2,15
VII	5 2,71	3 3,23	1 5,70	4 3,04	2 3,93	6 2,39
VIII	5 2,59	3 3,16	1 5,67	4 3,05	2 4,05	6 2,48
IX	6 2,29	4 2,81	1 5,67	3 3,23	2 4,49	5 2,51
X	6 2,16	4 2,86	1 5,70	3 3,14	2 4,50	5 2,64
XI	6 2,05	5 2,64	1 5,70	3 3,36	2 4,50	4 2,75
XII	6 2,05	5 2,87	1 5,65	3 3,16	2 4,42	4 2,85

Šeima

Respondentai šeimos narių nuomone, palyginti su kitomis institucijomis, vertina aukščiausiais. Visose klasėse balų vidurkių intervalas yra tarp 5,04 (antros klasės kaimo mergaitės) ir 5,9 (dvyliktos klasės kaimo mergaitės). Vertindami šeimos įtaką, mokiniai labai vieningi. Tai rodo mažas duomenų išsisklaidymas apie vidutinį dydį. Paskirose klasėse dispersijos variacijos apimtis yra tarp 0,470 (penkta klasė) ir 0,905 (trečia klasė). Variacinių eilių svyravimo laipsnis, palyginti

su kitomis visuomenės institucijomis, yra mažiausias ir sudaro nuo 6,603 (dvyliktos klasės kaimo mergaitės) iki 26,122 (pirmos klasės berniukai). Suderinamumo kriterijus atskleidžia ryškią dviejų respondentų grupių su vienoda nuomone susiformavimo tendenciją: I–III klasių ir IV–XII klasių. Tik vienu atveju – lyginant trečių ir ketvirtų klasių mokinių nuomones, nustatyti statistškai reikšmingi požymių skirtumai ($\chi^2 = 34,189$).

Lyties ir gyvenamosios vietos aspektais vertinimai taip pat panašūs.

Ženkli mokinių dauguma (79,89%) institucijų reitinge šeimai skiria pirmąją vietą. Paskutiniąją vietą nurodė 30 (0,48%), priešpaskutiniąją – 66 (1,07%) respondentai. Tarp paskutiniašias dvi vietas nurodžiusių daugiau yra berniukų (54,17%), kurie sudaro 46,46% visų respondentų. Kaimo ir miesto vaikų, žemai vertinančių šeimos įtaką, skaičius atitinka bendras respondentų proporcijas. Visose klasėse mokiniai procentais pasiskirsto tolygiai. Tokiu būdu nei lyties, nei teritorijos, nei amžiaus aspektais ryškesnių skirtumų nepastebima.

Atsakymai rodo, kad 96 vaikai iš tirtųjų nepasitiki artimiausiais žmonėmis, nevertina jų nuomonės. Jie šeimoje nejaučia komforto, turi tarpusavio nesupratimo ir kitų problemų. Tokiems vaikams reikalinga sustiprinta kitų visuomenės institucijų pagalba ir globa.

Draugai

Draugų įtaka didėjant amžiui palaipsniui didėja (žr. 3 lentelės vidutinius dydžius). Tą patį rodo ir moda: nuo penktos vietos pradinėse klasėse iki antros vietos V–XII klasėse (žr. 4 lentelę).

Didėja draugams skiriančių pirmą ir ypač antrą vietą (po šeimos) skaičius: I–IV klasėse 2,37% ir 13,07%; V–IX klasėse 6,92% ir 34,23%; X–XII klasėse 12,02% ir 52,49%. Ryškiai mažėja paskutinės vietos lyginamasis svoris: 14,6%–8,21% –1,78% atsakymų.

Suderinamumo kriterijus rodo statistiškai patikimus skirtumus tarp II–III; III–IV; V–VI; VI–VII ir VIII–IX klasių. Vyresniųjų klasių mokinių nuomonės vieningos. Visiškai sutampa IV ir V klasių respondentų vertinimas ($\chi^2 = 0,488$). Pagal suderinamumo kriterijaus rodiklius pastebima didelė

įvairovė, ir mokinių skirstymas į tris mokyklos pakopas draugų įtakos požiūriu neatitinka tradicinės oficialiosios klasių grupavimo sistemos.

Pirmųjų–devintųjų klasių miesto vaikų vertinimai yra aukštesni už kaimo bendramžių. Nuomonės susilygina X–XII klasių respondentų grupėse.

Pirmųjų–ketvirtųjų klasių berniukai šiek tiek aukščiau vertina draugus negu mergaitės. Ši tendencija keičiasi V–IX ir X–XII klasėse, kur mergaitės labiau atsižvelgia į draugų nuomonę.

Duomenų išsisklaidymas apie vidutinį dydį skiriasi nežymiai. Mažiausias X klasės miesto mergaičių ($\sigma^2 = 0,894$) išsisklaidymas, didžiausias – IV klasės kaimo berniukų ($\sigma^2 = 2,385$).

Lyginant klases, palaipsniui mažėja požymio svyravimas, kurį rodo variacijos koeficientas.

Taigi statistiniai tyrimai rodo, kad kuo vyresni vaikai, tuo labiau vertina draugų nuomonę. Ši tendencija yra pastovi, ir mokiniai gana vieningi. Tad ugdytojui labai svarbu žinoti kiekvieno mokinio draugų ratą ir jų poveikio pobūdį. Vienu atveju pedagogas gali remtis visuomenės gyvenimo normas gerbiančiais ir rodančiais teigiamą pavyzdį ugdytiniais, kitu – padėti vaikui įveikti neigiamą mikrogrupės ar personalijų įtaką.

Mokytojai

Pedagogų autoritetas turi tendenciją kristi (žr. 3 ir 4 lentelių vidutinius dydžius). Kritimą rodo ir moda: antra vieta I–IV klasėse, trečia V–IX ir penkta X–XII klasėse. Mokinių nuomonės išsisklaidymas apie vidutinį dydį nėra didelis ir panašus visose klasių grupėse (žr. 3 lentelę). Suderinamumo kriterijus rodo statistiškai patikimus nuomonių skirtumus tarp daugumos klasių respondentų. Išimtį su-

daro tik II–III, VII–VIII ir IX–XII klasės, kuriose mokinių nuomonės sutampa. Ženklius vertinimo pokyčius nuolat diferencijuojantis nuomonėms taip pat rodo variacijos koeficientas – matmenų svyravimo laipsnis didėja (žr. 3 lentelę). Tolydžiai mažėja pedagogams skiriamų pirmų vietų (13,3% – 2,44% – 0,75%) ir didėja paskutinių vietų (2,75% – 9,91% – 13,17%) skaičius. Iš viso 560 respondentų (9,05%) pedagogams (daugiausia dalykinės sistemos) paskyrė paskutinę, o 1187 (19,19%) – priešpaskutinę vietą.

Mergaičių ir berniukų atsakymų vidutiniai dydžiai labai panašūs.

Ženkliai skiriasi miesto ir kaimo mokinių vertinimai. Dalykinės sistemos kaimo mokinių nuomonė apie pedagogus yra žymiai geresnė, negu jų miesto bendraamžių: daugumos klasių aukštesni vidurkiai, mažesnis duomenų išsisklaidymas ir dydžių svyravimas.

Pradinėse klasėse, kur aukščiausi vidutiniai dydžiai (χ = nuo 4,105 iki 4,789), mažiausias išsisklaidymas (σ^2 = nuo 1,115 iki 1,499) ir nuomonių svyravimo laipsnis (v = nuo 23,051 iki 29, 825%). Ryškiausiai išsiskiria IV klasės miesto mokiniai: žemiausias vidurkis (χ = 4,105), didesnis nuomonių išsisklaidymas (σ^2 = 1,499) ir svyravimo laipsnis (v = 29,825%). Tačiau palyginti su dalykinės sistemos mokinių atsakymais, beveik visi rodikliai rodo vieningesnę vertinimą ir didesnę pedagogų autoritetą.

Aptariant mokytojų, kaip socialinės institucijos, vertinimą, reikia atsižvelgti į reaktyvų tyrimo pobūdį. Anketinę apklausą paprastai vykdė toje klasėje dirbantys arba mokiniams gerai pažįstami pedagogai. Hipotetiškai įmanoma daryti prielaidą, jog tyrėjų asmenybė galėjo turėti įtakos rezultatams. Todėl gautą nuomonę apie pedagogus reikėtų vertinti atsargiai, nesuabsoliutinant mokinių atsakymų.

Tačiau mokinių kritinio požiūrio į pedagogus stiprėjimas neturėtų kelti abejonių. Šis dėsningumas atsiranda ir dėl ugdytinių savarankiškumo didėjimo, ir dėl nepakankamo dalykinės sistemos pedagogų humaniškumo bei demokratiškumo. Tokią išvadą leidžia daryti ankstesni autoriaus ir kitų tyrėjų duomenys.

Mokytojų vaidmens stiprinimas pirmiausia susijęs su jų savišvieta bei savaukla, humaniškų santykių tarp visų ugdymo veikėjų stiprinimu.

Klasė

Klasės bendruomenės vertinimas nėra aukštas, bet per visus mokymosi metus kyla (žr. 3 ir 4 lenteles). Palyginti su kitomis socialinėmis institucijomis, ženkliai daugumos klasių, taip pat mergaičių ir berniukų, kaimo ir miesto mokinių grupių vidutinis kvadratinis nuokrypis yra mažas. Pastebima didesnė VIII ir XII klasių miesto mergaičių (σ^2 = 2,200 ir 2,016) dispersija. Variacijos koeficientas rodo gana tolygų dydžių svyravimą.

Suderinamumo kriterijus taip pat rodo statistiškai nepatikimus gretimų klasių mokinių vertinimo skirtumus. Išimti sudaro VII–IX ir IX–X klasių nuomonės, kur chi kvadratas yra 13,243 ir 16,122. Tarp pradinėjų ir vidurinių, vidurinių ir vyresniųjų klasių grupių išryškėja esminiai skirtumai (atitinkamai χ^2 = 25,266 ir 74,501).

Moda rodo tam tikrą vertinimo didėjimą. Pradinėje ir vidurinėje mokyklos pakopoje klasės bendruomenė užima IV–V vietas, vyresnėse klasėse – III vietą.

Taigi respondentų nuomonė apie klasės bendruomenės įtaką yra neaukšta ir gana vieninga.

Tyrimas nepatvirtina autoritarinės ugdymo sistemos suabsoliutinto teiginio apie ypač veiksmingą klasės kolektyvo vaidmenį

auklėtiniui. Dabartinė visuomenės ir mokyklos padėtis tokia, kad poveikio svorio centras persikelia į kitas socialines institucijas. Šiuo požiūriu ugdytiniai labiau apsaugomi nuo klasės bendruomenės prievartos ir konformizmo. Antra vertus, tai neturėtų skatinti silpninti pastangas klasės bendruomenei stiprinti, nes „pozityvi klasės dvasia“ yra svarbus vaiko socializacijos veiksnys.

Bažnyčia

Po sunkių dešimtmečių į formaliąją ugdymo sistemą grįžo religinis mokymas, organizacijos, institucijos. Buvusį negandų laikotarpį atspindi mokinių požiūris į bažnyčią.

Pirmąją vietą bažnyčiai iš viso skyrė 288 mokiniai, kurie sudaro 4,66% respondentų.

Jaunesnieji mokiniai aukštesniais balais vertina šią instituciją (žr. 3, 4 lenteles). Beveik lygus respondentų skaičius bažnyčiai skyrė II–VI vietas, todėl dydžių svyravimas yra mažiausias. Ženklus duomenų išsiskaidymas apie vidutinį dydį.

Vidurinių klasių vertinimas daug žemesnis, didėja išsiskaidymas ir dydžių svyravimas. Respondentai mažai skyrė pirmųjų ir daug šeštųjų vietų.

Vyresniųjų klasių grupėje bažnyčia vertinama žemiausiu balu, duomenų išsiskaidymas mažėja, bet dydžių svyravimas yra pats didžiausias. Labai mažai skirta I–II, apylygiai III–IV vietų, absoliuti dauguma nurodė VI vietą.

Lyginant gretimas klases pagal suderinamumo kriterijų, ryškūs atsakymų skirtumai. Sutampa tik VII ir VIII bei IX–XII klasių vertinimai.

Mergaičių vertinimas aukštesnis už berniukų. Tai būdinga vienuolikai klasių, išskyrus septintąją, kur vidutinis dydis vienodas. Aštuonių miesto klasių mergaitės bažnyčią įrašė į antrąją vietą.

Pradinių klasių berniukų vidutinis dydis mažesnis, bet išsiskaidymas aplink jį didesnis. Vadinasi, berniukų nuomonės labiau diferencijuojasi. Dar ryškesnė ši tendencija V–IX klasėse. Vyresniųjų klasių vaikinių atsakymai mažiau išsisklaide, bet dydžių svyravimas didesnis. Vaikinai apylygiai bažnyčiai skyrė III–IV vietas, bet disproporcija tarp I–II ir VI vietų labai didelė.

Kaimo mokinių vertinimo vidutinis dydis aukštesnis už miestiečių, bet kartu ir dispersija didesnė, o variacijos koeficientas apylygis. Žemiausiai instituciją įvertino miesto berniukai (išskyrus VII ir XI klases).

Statistinis tyrimas rodo labai platų visų mokinių grupių nuomonių spektrą. Beveik kiekviena tiriamųjų imtis požiūriu į bažnyčią yra susiskaldžiusi į kelias mikrogrupes.

Pastebimas bažnyčios reitingo kritimas vyresnėse klasėse. Mokiniai išgyvena apsisprendimo „didžiąją kryžkelę“, jie labiau jaučia buvusį ateistinių auklėjimą, pirmųjų nepriklausomybės metų religinio mokymo sunkumus.

Žiniasklaida

Šios visuomenės institucijos įtaka mokiniams yra mažiausia. Pastebima šokia tokia laipsniško didėjimo tendencija, bet vertinimas iš paskutinės vietos I–VIII klasėse vėliau tepakyla į V ir IV vietą (žr. 3 ir 4 lenteles).

Pradinėse klasėse mažiausias duomenų išsiskaidymas apie žemiausią vidutinį dydį. Vidurinėse ir vyresnėse klasėse kartu su vidurkiu taip pat padidėja išsiskaidymas apie jį, ir tai rodo mokinių interesų išsiskyrimą.

Pradinių klasių mokinių variacijos koeficientas yra pats didžiausias, o tai rodo nevienodą vaikų parengtumą bei poreikį naudotis informacijos priemonėmis. Vidurinėse ir vyresnėse klasėse variacijos koeficientas tolydžio mažėja, bet nuomonių svyravimai, palyginti su kitų institucijų (išskyrus

bažnyčių X–XII klasėse) vertinimu, yra didžiausi.

Suderinamumo kriterijus rodo statistiškai reikšmingus nuomonių skirtumus ir tarp mokyklos pakopų, ir tarp paskirų klasių. Pasikartoja ta pati tendencija, t. y. sutampa VII–VIII ir IX–XII klasių respondentų vertinimai.

Pradinių klasių mergaičių ir berniukų požiūris yra beveik vienodas. Visų vidurinių ir vyresnių klasių berniukai žiniasklaidai skiria aukštesnes vietas negu mergaitės. Tačiau didesnis dydžių išsisklaidymas apie vidurkį rodo ženklėsius berniukų požiūrių skirtumus.

Didesnių skirtumų nepastebima gretinant kaimo ir miesto pradinių klasių mokinių atsakymus. Dalykinės sistemos miesto respondentai žiniasklaidą vertina aukščiau už kaimo vaikus (išimtis – VI klasė). Tai, matyt, paaiškinama ne vien visuomenės informavimo priemonių įvairovės didesniu prieinamumu, bet ir kitomis priežastimis, reikalaujančiomis specialių tyrimų.

Visuomenės informavimo priemonių vaidmuo palapsnui stiprėja didėjant respondentų amžiui. Bet palyginti su kitomis institucijomis, jų reikšmė yra mažiausia. O vaikų nuomonių išsisklaidymas rodo įvairius paskirų individų poreikius.

Gauti duomenys rodo, kad, viena vertus, mokiniai neima pavyzdžių iš dažnos visuomenės informavimo priemonių smurto ir mirties lavinos. Bet, antra vertus, matyti, kad gausios žiniasklaidos galimybės ugdymo procese panaudojamos nepakankamai.

Bendros išvados

Tyrimas atskleidė visuminį pagrindinių visuomenės institucijų vaidmenį pasaulietinės bendrojo lavinimo mokyklos mokiniams.

Socialinių institutų reitingas skirtingas ir išsidėsto taip: šeima, draugai, mokytojai, klasės bendruomenė, bažnyčia ir žiniasklaida.

Dažnai panašiai institucijas vertina gretutinių mokyklos pakopų sandūros mokiniai. Beveik visais atvejais vienodos VII–VIII ir X–XII klasių mokinių nuostatos. Atsiranda galimybė sudaryti bendresnius vieningus ugdymo projektus.

Tyrimu nustatyta: paskirų institucijų poveikio ypatumai, dinamika priklausomai nuo mokinių amžiaus, jų įtaka skirtingos lyties ir gyvenamosios vietos respondentams.

Veiksmingiausių visoms mokinių grupėms įtaką daro šeima. Respondentų nuomonė labai vieninga: net 79,89% mokinių jai skiria pirmąją vietą. Šeima yra pagrindinė visuomenės institucija visų besimokančių vaikų gyvenime. Kartu pastebimas kritinis požiūris į artimiausius žmones.

Draugų nuomonės svarba, didėjant mokinių amžiui, turi ryškią tendenciją didėti. Draugų įtaka VI–XII klasių mokiniams yra antroje vietoje, nusileisdama tik šeimai. Tai liudija apie dideles paralelinio ugdymo galimybes.

Pedagogų autoritetas vyresniems mokiniams pastebimai krinta. Net 28,24% respondentų mokytojams skiria paskutinę ir priešpaskutinę vietas, o žemiausia yra vyresniųjų klasių mokinių nuomonė apie pedagogus.

Beveik visi tiriamieji palyginti neaukštai vertina klasės bendruomenės įtaką. Tai rodo nepakankamą bendruomenės teigiamo poveikio galimybių panaudojimą. Kartu mokiniai patys apsaugo nuo grupės prievartos ir konformizmo.

Respondentų požiūris į bažnyčią atspindi sudėtingą religijų ir jų atstovų situaciją, susidariusią dėl 50 autoritarinio režimo metų įtakos. Jauniausioji karta labiau priima religines vertybes, vyresniųjų mokinių nuomonė nekokia. Būdinga tai, kad kiekvienoje grupėje, klasėje, mokyklos pakopoje didelis nuomonių skirtumas, ryškus mokinių diferencijavimasis.

Žiniasklaida I–VIII klasių moksleiviams turi mažiausią įtaką. Nors devintose–dvyliktose klasėse jos reitingas ir pakyla, bet vis tik yra gana žemas.

Statistinis tyrimas parodė, jog respondentų nuomonės, nors ir šiek bei tiek panašios, yra labai išsisklaidžiusios. Atsakymų įvairo-

vė rodo mokinių nuostatų diferencijavimąsi. Todėl, be bendrų tendencijų žinojimo, tikslinga ištirti kiekvieną mokinių grupę, klasę, paskirus vaikus, kad būtų galima sudaryti konkrečias grupei ir individualizuotas ugdymo programas.

Literatūra

1. Bajoriūnas Z. Vaikų auklėjimo šeimoje specifi-
fika, tikslas ir uždaviniai // *Lietuvos aukštųjų mokyklų
mokslo darbai. Pedagogika*. 1995. T. 31.

2. Barkauskaitė M. Mokinių tarpusavio santykiai.
Kaunas, 1979.

3. Barkauskaitė M. Klasės bendruomenės forma-
vimas // *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Pe-
dagogika*. 1993. T. 29.

4. Dzenuškaitė S. Krikščioniškojo dorovinio ide-
alo ugdymoji reikšmė // *Acta paedagogica Vilnensia*.
Vilnius, 1993. T. 2.

5. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios
programos. Projektai. Vilnius, 1994. P. 28–44.

6. Mielke U. Geriau supraskime sunkius vaikus.
Vilnius, 1997.

7. Miškinis K. Šeimos pedagogika. Vilnius, 1993.

8. Poškus K. Mokytojo kūrybinė asmenybė. Kau-
nas, 1986.

9. Puzaras P. Jaunimo dorinio ugdymo katalikiš-
kieji pagrindai // *Lietuvos mokykla: istorija ir dabar-
tis*. Šiauliai, 1997.

10. Savickytė V. Asmenybė ir mokyklinė bendruo-
menė. Šiauliai, 1996.

11. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas,
1991. P. 302–310.

12. Šerkšnas A. Mokyklinė bendruomenė. Prak-
tinės pedagogikos studijos. Kaunas, 1939.

13. Uzdila J. Dorovinis asmenybės ugdymas šei-
moje. Vilnius, 1993.

14. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrinda-
i. Vilnius, 1995.

15. Венецкий И. Г., Кильдишев Г. С. Основы
теории вероятностей и математической статисти-
ки. Москва, 1968. С. 118–119.

16. Смирнов Н. В., Дунин-Барковский И. В.
Курс теории вероятностей и математической ста-
тистики для технических приложений. Изд. 3-е.
Москва, 1969. С. 167–276.

Rating of the Social Institutions: Pupils' Opinion

Summary

Social institutions according to the attitude of all the pupils are named in the following order: family, friends, teachers, classmates, church, media.

The opinions of the respondents demonstrate the most general tendency. Pupils' opinions are very differentiated.